

## KAYSERİ KALESİ

Y. Doç. Dr. Mehmet İNBAŞI\*

Bu çalışmada, Kayseri şehrinde önemli bir askerî-mimarî yapı olan kalenin tarihi gelişimi ve XVI. yüzyılda geçirdiği tamirler ve stratejik konumu hakkında bilgi verilecektir.

Anadolu'nun hemen hemen bütün büyük şehirleri, eski medeniyetlere ait yerleşim merkezleridir. Bu yerleşim birimlerinden birisi olan Kayseri Şehri'nin tarihi, çok eskilere dayanmaktadır. Tarihi kayıtlara göre Kayseri'nin ilk adı Mazaka'dır. Maza, Mazaka ya da Mazakus şeklinde kayıtlarda zikredilmektedir. Kapadokia'nın en büyük şehri olan Mazaka, Kaisareia adını, Kapadokia Kralı Archelaos (M.Ö. 36-17) tarafından Roma İmparatoru Kaisar Augustus'un şerefine, O'nun isminin verilmesi ile almıştır<sup>1</sup>.

Uzun süre Roma İmparatorluğu hakimiyetinde kalan Kayseri, 647'de Halife Muaviye zamanında Müslümanların eline geçmiş, ancak bir süre sonra şehir, tekrar Bizans İmparatorluğu'nun hakimiyetine girmiştir<sup>2</sup>. Daha sonra bölgede büyük bir nüfuz mücadelesi başlamış ve şehir, sık sık el değiştirmiştir. Bu durum, Selçuklular'ın Anadolu'ya girmesine kadar devam etmiştir. Kayseri'deki Türk hakimiyeti, 1067'de Emir Afşin Bey'in şehri fethetmesiyle başlamıştır. Danişmendliler, Anadolu Selçukluları, Eratnalılar, Kadı Burhaneddin Ahmed ve Karamanoğulları Beyliği'nin

---

\* Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü.

1. Nezahat Baydur, *Kültepe ve Kayseri Tarihi Üzerine Araştırmalar*, İstanbul 1970, s. 78, 84.

2. George Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara 1986, s. 78-79.

hakimiyetinde kalan şehir, 1398'de Yıldırım Bayezid zamanında Osmanlı hakimiyeti altına alınmıştır. 1402 Ankara Savaşı'ndan sonra tekrar Karamanoğulları hakimiyetine giren şehir, Fatih Sultan Mehmed zamanında Karaman Beyliği'nin ilhakı ile birlikte kesin olarak Osmanlı hakimiyeti altına alınmıştır<sup>3</sup>.

Bu dönemde Kayseri Şehri'nde bulunan askerî-mimarî âbideler, şehrin suru, kalesi ve hisarından ibaretti<sup>4</sup>. Her ne kadar şehrin merkezî kısmını kuşatan ve bugün ancak münferit parçaları kalan surlar, ilk olarak Bizans devrinde inşa edilmiş ise de, bunlar ve bugünkü şekliyle iç kale, birçok ilaveler ve tamirler ile daha ziyade Türk devri eseri sayılır<sup>5</sup>.

Kayseri Şehri'nin tarihî kalesi, iki kısımdan ibarettir. Biri; dış şehir sur ve burçlarının meydana getirdiği geniş korunma çevresi, diğeri de iç kale dediğimiz bugün belli başlı bir kale gibi duran ve tarihî bünyesinden geniş varlıklar taşıyan kısmıdır. Şehrin tarihî dış kalesinde bugün önemli parçalar ayakta olmakla beraber, birçok kısımları yıkılmış, ancak birkaç sur duvarı kalabilmiştir<sup>6</sup>. Aslında iki bölüm halinde bulunan dış kale surlarının birinci ve büyük bölümü, İç Kale'nin güneyinde ve batısında olup kalıntılarından, bütünü hakkında fikir edinmek mümkündür. Bu bölüm, şehrin Kağrı Pazarı meydanında güneye doğru İç Kale'den ayrılır, Yeni Kapı'dan geçerek Sivas Kapısı'na ve oradan da Yoğun Burç'a ulaşır. Yoğun Burç'tan Kiçi Kapı'ya oradan da Boyacı Kapısı'na ve Düvenönü'ndeki köşe burcuna gelir. Düvenönü'nden doğuya giderek İç Kale'ye doğru uzanır, Meydan Kapısı'ndan geçerek İç Kale ile birleşir. Bir de ikinci bölüm surlar vardır ki, bugün bunlar tamamen yıkılıp kaybolmuş, sadece Ok Burcu'nun birinci kısmı ayakta kalabilmiştir. Dış Kale'nin bazı bölümleri ile, kapılardan sadece Bo-

3. Mehmet İnbaşı, *XVI. Yüzyıl Başlarında Kayseri*, Kayseri 1992, s. 6-20.

4. Albert Gabriel, *Kayseri Türk Anıtları*, çev. A.Akif Tütenk, Ankara 1954, s. 25.

5. Besim Darkot, "Kayseri", *IA*, VI, s. 488; Doğan Kuban, "Anadolu-Türk Şehri Tarihî Gelişmesi Sosyal ve Fizikî Özellikleri", *Vakıflar Dergisi* VII, (1968), s. 72.

6. Mahmut Akok, "Kayseri Şehri Tarihî İç Kalesi", *Türk Arkeoloji Dergisi* XXIII/2 (1976), s. 5.

yacı Kapısı zamanımıza kadar ulaşabilmiş, fakat bir süre önce onlar da yıkılmıştır<sup>7</sup>.

İç Kale; Kayseri Şehri'nde bulunan iç kale, kuruluşunun genel düzenine göre, uzunluğu doğu-batı yönünde olmak üzere, dış şehir surlarının kuzey kenar ucuna, iki kenarıyla, çevresine bağlanacak durumda yer almıştır. Bu kurulma tarzı, tam anlamıyla klasik bir düzene işaret eder. Dış şehrin kuzey kısmını çevreleyen parçası, sonradan görülen bir lüzum üzerine kurulmuş gibi durmaktadır. Bugün İç Kale, dış şehir çevre surlarından ayrılarak, yeniden eklenen sur duvarlarıyla, kapalı bir kale durumuna getirilmiştir. Bu haliyle eski Akrapol durumundan çıkarılmıştır. Tarihî Kayseri Kalesi'nin tümüyle kurulmuş olduğu geniş alan düz sayılabilecek bir yerdir. Ortaçağın geniş bir şehrinin müdafaa kuruluşu olarak karşımıza çıkan Kayseri tarihî kaleleri, düz bir alanda yer almakla, Orta Anadolu için tek başına bir örnek durumunda sayılır. Bizanslı çağının bu cesur kuruluşu, kendisinden sonra gelen devrelere de öncülük ederek, Anadolu'nun İznik, Ankara, Trabzon ve Konya gibi birçok büyük şehirlerinin dış kalelerine örnek olmuştur<sup>8</sup>.

İç Kale'yi tarihlemek oldukça güçtür. Kuzeyde, doğuda ve batıdaki sur duvarlarının dış ve kulelerin yüzlerinde, Selçuklu menşei bezeme parçalarının kullanıldıkları görülür. Kalenin ihitva ettiği kitâbeler, nadirdir ve tam açık değildir<sup>9</sup>. Kayseri İç Kale'sinin güney kapısı üzerinde bulunan Farsça iki satırlık bir kitâbede, Osmalılar'a tâbi ve Fatih Sultan Mehmed'in yüksek hakimiyetini tanıyan Karamanoğlu Pir Ahmed Bey'in kaleyi tamir ettirdiğine dair bir kayıt bulunmaktadır. Bu kitabe; "Rum Sultanı'nın nazar kılması üzerine, Kayseri Kalesi ma'mûr oldu, O Hân'ın nâmı Mehmed'dir, Saâdet evi Bağdat olsun, O'nun bendesi Pir Ahmed'in eliyle, bu bina tamamlandı, Eğer hicrî tarihi bana sorarsan, sekiz yüz yetmiş senesidir." şeklindedir. Bu kitabe 870 / 1465-1466 tarihini ta-

7. Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Zamanımıza Kadar Gelememiş Olan Bazı Mühim Tarihî Binalar", *IX. Türk Tarih Kongresi*, 21-25 Eylül 1981, Ankara 1988, s. 722-723; Akok, a. g. m., s. 6.

8. Akok, a. g. m., s. 6-7.

9. Gabriel, *Kayseri Türk Anıtları*, s. 33-34.

şımaktadır. Yine İç Kale'nin doğu kapısı üzerinde bulunan Arapça kitâbede de; "Bu mübarek kale yapısı Murad Hân'ın oğlu Mehmed'in şerefine süslendi" şeklinde bir kayıt vardır. Bu kitâbenin Pir Ahmed Bey'in kitâbesinden bir yıl sonra yapılmış olduğu sanılmaktadır. Gerçekten de bu kitâbenin bulunduğu kapı ve yine doğuda halen ayakta bulunan dış koruma hattının ikinci kapısı, güneydeki iç ve dış kapılar, mimârî bakımdan, bağlı buldukları kale yapısından daha zarif ince yapıları ile ayrılmaktadırlar<sup>10</sup>.

Fatih, Dulkadirli Beyliği ile hemhudut olan bu şehri kuvvetlendirmek amacıyla İç Kale'nin tamir edilmesini emretmiş ve bu hususta gerekli tahsisatı da ayırtmıştı<sup>11</sup>. Bu tamir sırasında Fatih dönemine ait bir de mescid<sup>12</sup> inşa edilmiştir ki bu mescid, bugün de hizmet vermektedir. Bu mescid ile ilgili olarak 1520 tarihli Tapu-Tahrir Defteri'nde "Mescid-i Ahmedek" (İç Kale Mescidi) şeklinde bir kayıt bulunmakta olup, tahsis edilen vakıf miktarı, bir mezraa ile iki dükkandan elde edilen 1.600 akçedir<sup>13</sup>. 1584 tarihinde ise bu mescide, vakıf olarak 2.350 akçe tahsis edilmişti<sup>14</sup>.

Kayseri Kalesi ile ilgili tapu-tahrir defterlerindeki ilk bilgiler, II. Bayezid döneminin hemen başına ait olan 1484 tarihli bir defterde bulunmaktadır<sup>15</sup>. Bu tarihte kale dizdarı Sinan adlı bir kimse olup, Erkilet köyü ve bir mezraadan elde ettiği 10.223 akçelik tımar tasarruf etmekteydi<sup>16</sup>. Aynı zamanda kalede bir kethüdâ ile bir de kaledeki mescitte görevli olan imam bulunmaktaydı. Kaledeki mustahfizların sayısı ise 82'dir. Kale görevlilerinin 1484 tarihinde 20 köy, 3 mezraadan elde ettikleri gelirlerin toplamı 133.723 akçedir<sup>17</sup>.

10. Mehmet Çayırdağ, "Kayseri'de Kitâbelerinden XV. ve XVI. Yüzyıllarda Yapıldığı Anlaşılan İlk Osmanlı Yapıları", *Vakıflar Dergisi*, XIII, Ankara 1981, s. 536-543.

11. Godfrey Goodwin, *A History of Ottoman Architecture*, London 1992, s. 106.

12. Bununla ilgili olarak "iç kal'a derûnunda olup Ebu'l-Feth Sultan Mehmed Hân-ı sâninin bina kerdesidir", şeklinde bir kayıt vardır. Şemseddin Sâmî, *Kâmûsü'l-'Alâm*, V, İstanbul 1314, s. 3802.

13. *BOA. TD.* 387, s. 220.

14. Yasemin Demircan, *Tahrir ve Evkaf Defterleri'ne Göre Kayseri Vakıfları*, Kayseri 1992, s. 100.

15. *BOA. TD.* 38, s. 125-129.

16. *Aynı defter*, 125.

17. *Aynı defter*, s. 125-129.

Kayseri Kalesi'nin tâmir edildiği XVI. yüzyılın başlarında İç Kale'de, 1 Dizdar, 1 Kethüdâ ve 96 muhafız bulunmaktaydı<sup>18</sup>. 1500 tarihinde kale görevlilerine, 18 köyden alınan 123.974 akçelik gelir tahsis edilmiştir<sup>19</sup>. 1520 tarihinde ise 18 köy, 2 cemaat ve 11 mezraadan elde edilen 159.709 akçelik gelir tımar olarak verilmişti<sup>20</sup>. Görülüyor ki, 1484'te kalede 85, 1500'de 98 görevli bulunuyordu. Bunlara tahsis edilen miktar da 36 yıllık süre içerisinde 133.723 akçeden 159.709 akçeye yükselmiştir.

Kayseri Kalesi ile ilgili en geniş bilgi Evliya Çelebi'nin Seyahatnâme'sinde bulunmaktadır. Buna göre; "...Bu güzel kale eski üslup bir yapı olup gayet sağlamdır.... Kapısının kemeri üzerinde karşı karşıya ve yan yana bir Arslan ve bir Kaplan resimleri vardır. Bu kapıdan içeride erzak anbarları vardır. Fetihden beri darı, buğday, pirinç ve pekzimetle doludur. Diğer malzeme, silah ve cephanenin hesabı belli değildir. Kale içinde altı yüz hane vardır.... Dizdar kapısının önü bahçe ve şadırvanlar ile süslüdür..." şeklinde bilgiler bulunmaktadır<sup>21</sup>.

Tarihçesinden ve Osmanlı dönemine ait ilk kayıtları hakkında bilgi verilen Kayseri Kalesi'nin XVI. yüzyılın hemen başlarında önemli bir tamir geçirdiği anlaşılmaktadır. 1507 tarihinde yapılan ilk tamirat ile ilgili müstakil bir tamir defteri bulunurken, 1553'te yapılan ikinci büyük tamirle ilgili olarak da hükümler yazılmıştır.

Kayseri Kalesi'nin tamiri ile ilgili defter, İstanbul'da Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda, Bâb-ı Defterî Kataloğu'nda 36805 numarada kayıtlı olup, 913 / 1507 tarihini taşımaktadır<sup>22</sup>. Bu tamir defteri, 97 sayfadan ibaret olup, günlük olarak tutulmuştur. Katalogda defterin baş kısmının eksik olduğu belirtilmektedir. Fakat defter üzerinde yapılan dikkatli bir incelemede defterin tam olduğu, hatta bazı say-

18. İnbaşı, Kayseri, s. 37.

19. BOA. MAD. TD. 20 vr. 22a-60b.

20. BOA. TD 387, s. 217.

21. Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III., İstanbul 1314, s. 178.

22. BOA. D. M. 36805.

falarının yanlışlıkla alınıp başa eklendiği görülür. Nitekim defterin ilk 17 sayfası, aslında 71-97. sayfalar arasındaki bazı kısımların alınıp baş tarafa eklenmesinden başka bir şey değildir. Çünkü verilen tarihler, rakamlar, görevliler ve günlük olarak aldıkları yevmiyeler ve bunların toplamları aynıdır. Böyle bir yanlışlığın, defterin dağınık halde olup sayfa numarasının olmamasından ve dolayısıyla kataloğu hazırlayanların dikkatlerinden kaçmış olmasından ileri geldiği düşünülmektedir. Bu duruma göre aslında defter 80 sayfadır ve 18. sayfa da defterin ilk sayfasıdır.

Kalenin tamirini ihtiva eden bu defterde verilen tarihlerde de farklılıklar vardır. Nitekim devlet merkezinden gelen yardım ile ilgili olarak defterde 25 Zilhicce 913 / 26 Nisan 1508 tarihi 4 defa belirtilmesine rağmen, kalenin tamirinde çalışan görevlilerden bahsedilirken Zilhicce ayının hemen akabinde Muharrem ayı yazılıp yanına tekrar 913 tarihi konulmuştur. Nitekim 29 Zilhicce 913 Çarşamba gününden hemen sonra 1 Muharrem 913 Perşembe günü yazılmıştır ki<sup>23</sup>, kronolojik olarak böyle bir durumun olması mümkün değildir. Defterde yapılan incelemede 913 tarihinin 38 defa zikredildiği görülmüştür<sup>24</sup>. Buradan hareketle, Zilhicce 913 tarihinin aslında Zilhicce 912 olması gerektiği şeklinde bir yargıya varılmıştır ki, 913 tarihinin bu kadar fazla zikredilmesi de bunu doğrulamaktadır. Dolayısıyla dört defa zikredilmiş olan 25 Zilhicce 913 / 26 Nisan 1508 tarihinin aslında, 25 Zilhicce 912 / 8 Mayıs 1507 tarihi olması gerektiği düşünülmektedir. Bu sebeple defterde Zilhicce 913 şeklinde kaydedilen tarihler, burada Zilhicce 912 olarak ele alınıp incelenecektir.

Kayseri kalesinin tamir işine başlanmadan önce, 25 Zilhicce 912 / 8 Mayıs 1507 tarihi itibarıyla Sultan II. Bayezid (1481-1512) tarafından kalenin tamirinde kullanılmak üzere 57.980 akçelik malzeme alımı ve çalışanların ücretlerini ödemek için yardım gönderildiği görülmektedir. Bununla ilgili olarak defterde; "sitâne-i devletden kal'a-i Kayseriyyenin meremmeti için kibel-i

23. Aynı defter, s. 72.

24. Aynı defter, s. 72-94.

pâdişahîden Süheyl ile irsâl olunan..." şeklindeki bir kayıttan sonra "asl-ı mâl" başlığı altında 57.980 akçe kaydedilmiştir<sup>25</sup>.

Merkezden gelen bu yardım sayesinde kale tamiri için gerekli olan malzeme temin edilmiş ve kalan miktar da tamir işinde çalışanlara ödenmiştir. Bunun dağılımı şu şekildedir:

ALINAN MALZEMENİN ADI	DEĞERİ
Demir, Kömür ve diğer yakacak eşyası	5.580
Ağaç ve tahta	8.658
Gilamada <sup>26</sup>	450
Kamış	4.515
Kireç taşı	2.482
Yapı taşı	1.869
Kum	878
Kireçhane binası ve ırgatlarına	3.485
Tamirde çalışan bennâ <sup>27</sup> , neccâr <sup>28</sup> ve haddâda <sup>29</sup>	30.063
<b>TOPLAM</b>	<b>57.980</b>

Burada da görüldüğü üzere merkezden gelen paranın % 53'lük kısmı tamir işinde çalışan ustalara tahsis edilmiş, kalan % 47'lik miktar ile de tamir işinde kullanılan malzeme satın alınmıştır. Bu malzemelerin miktarı ve bunlara ödenen para, ayrıntılı olarak defterde kaydedilmiştir. Bununla ilgili olarak defterde; "Tafsil-i oldur ki, atebe-i 'ulyadan kal'a-i Kayseriyyenin meremmetine emr-i 'âlf olub ma'an her ne geldikte ve her ne lâzım ve lâbid olan havâciyesi demir ve kömür ve gayri ne mikdar alınmışdır ânı beyan eder" şeklinde kaydedilmiştir<sup>30</sup>.

25. Aynı defter, s. 18.

26. Gilamada; yöresel olarak kullanılan bir tür yakacak tabiri olup, üzüm çubuklarının kurutulmuş haline verilen isimdir.

27. Bennâ; Taş ustasına verilen isimdir.

28. Neccâr; ağaç ustası yani marangozlara verilen isimdir.

29. Haddâd; Demirci ustası için kullanılan tabirdir.

30. Aynı defter., s. 24.

Külünk, kömür, demir, toprak, yakacak ve kireç taşı için çeşitli alımlar yapılmıştır. Bu hususta defterde; "Ahmedekin ba'zı mühimmatı olub ve vakt-i müzayaka olduğu ecilden siper etmek için yüz elli tahta ve yüz akçe eğriye üç yüz akçe ücret-i neccârana verildi. Cem'an 400" şeklinde bir kayıt vardır<sup>31</sup>. Ancak burada da görüldüğü gibi, toplam miktar 400 akçe değil 550 akçe olmalıdır. Alınan malzemelerin cinsi, miktarı ve değeri şu şekildedir:

Cinsi	Miktarı	Akçe Olarak Değeri
Demir	203	2.583
Eğri	6.330	-
Kömür	332	632
Diğer malzeme	-	2.365
	<b>TOPLAM</b>	5.580

Kalenin tamirinde kullanılan ağaç, mertek<sup>32</sup> ve tahtanın alındığı yerleşim birimleri ile bunların miktarı ve akçe olarak değerleri şu şekildedir:

### AĞAÇ ALINAN KÖYLER

KÖYÜN ADI	CİNSİ	ADEDİ	KIYMETİ
Efkere	Ağaç	48	146
Dekpani	Ağaç	44	158
Toraman	Ağaç ve tahta	2.934	4.250
Nahiye-i Kustere	Tahta	270	313
Hızır Yeri	Tahta	129	161
Çaver ve Kilise	Ağaç	134	110
Çakırlar	Mertek	213	9
Hisarcık	Mertek	100	5
Kara Öyük	Ağaç	30	127
Hasan Alp	Ağaç	19	97
Mancusun	Ağaç	249	369
Vekse	Ağaç	9	18

31. Aynı defter., s. 24.

32. Mertek; dört köşeli kereste ağacı. Şemseddin Sâmî. *Kâmus-ı Türkî*. İstanbul 1327, s. 1321.



Ağarnas	Ağaç	53	262
Üskübi	Ağaç	20	80
Ispıdın	Ağaç	9	40
Bürüngüz-ü Süflâ	Ağaç	10	30
Muncusun	Ağaç	199	382
Salur	Ağaç	63	140
Kızık	Ağaç	32	108
Horsana	Ağaç	40	73
Kumarlı	Ağaç	9	135
Bürüngüz-ü Ulyâ	Ağaç	73	163
Tatasun	Ağaç	23	69
Pusad tabi Kustere	Tahta	60	85
Dimitri	Ağaç	20	60
Alagöz	Ağaç	20	50
Niziyye	Ağaç	15	38
Sarımsaklu	Ağaç	189	465
Gergeme	Ağaç	48	120
Burhan	Ağaç	42	220
Barsama	Ağaç	30	57
Yabani	Ağaç	10	20
Akin	Ağaç	7	16
Cırgalan	Ağaç	8	25
Şehr-i Kayseriyye	Ağaç	70	138
Gülveri	Ağaç	-	96
Gesi	Ağaç	10	20
Tuzhisar	Ağaç	23	69
<b>TOPLAM</b>		<b>5.282</b>	<b>8.809</b>

Tabloda da görüldüğü üzere 38 farklı yerleşim biriminden ağaç, tahta ve mertek olarak alınan miktar, 5.282 olup bunun karşılığı olarak 8.809 akçe ödenmiştir. Defterde kaydedilen miktar ise 8.658'dir. Dolayısıyla 151 akçelik bir eksiklik vardır. Ağaçların tane başına miktarı ise, 2-10 akçe arasında değişmektedir. Kalenin tamiri için en fazla ağaç ve tahta alınan köyleri ise; Toraman, Mancusun, Muncusun ve Sarımsaklu (bugünkü Bünyan) köyleridir<sup>33</sup>.

33. Aynı defter., s. 30-37.

Kale tamirinde kullanılan kireç yakmaya yarayan ve tutuşması kolay olan gilamadanın alındığı köylerle ilgili olarak defterde; "Tafsîl-i oldur ki, kurâdan alınan gilamadayı beyan eder", şeklinde bir kayıt vardır<sup>34</sup>. Gilamadanın alındığı köyler şunlardır:

### GİLAMA ALINAN KÖYLER

KÖYÜN ADI	CİNSİ	BAĞ	KIYMETİ
Akcakaya	Gilamada	458	27
İstefana	Gilamada	471	28
Zincidere	Gilamada	36	16
Andronik	Gilamada	36	36
Hacılar	Gilamada	34	34
Kıranardı	Gilamada	10	10
Seferlü	Gilamada	11	11
Cırlavuk	Gilamada	25	25
Bala Gesi	Gilamada	91	3
Erkilet	Gilamada	24	24
Mancusun	Gilamada	4	24
Talas	Gilamada	36	46
Tevanasun	Gilamada	11	11
Keferna (?)	Gilamada	10	10
Germir	Gilamada	40	40
Hisarcık	Gilamada	79	79
<b>TOPLAM</b>		<b>1.376</b>	<b>424</b>

Tabloda da görüldüğü gibi, 16 yerleşim biriminden 1.376 bağ gilamada alınarak kireç yakmada kullanılmıştır. Defterde ise gilamadaya ödenen miktar 270 akçe olarak kaydedilmiştir.

Kireç yakmada kullanılan kamış ile ilgili olarak defterde; "Fasl-ı oldur ki kireç yanmasına harc olan kamışı beyan ider" şeklinde bir kayıt vardır<sup>35</sup>. Kireç yakmakta kullanılan bağ kamışının miktarı, alınan birimler ve nakdî değeri şu şekildedir:

34. Aynı defter., s. 38-39.

35. Aynı defter., s. 46.

**BAĞ KAMIŞI TEMİN EDİLEN YERLER**

KÖYÜN ADI	CİNSİ	ADEDİ	DEĞERİ
Boğalı	Bağ kamaşı	30.518	2.421
Yahyalu Cemaati	Kamış	395	40
Tekir Hamamı	Bağ kamaşı	280	-
Hovand Hamamı	Bağ kamaşı	2.046	205
Gürcü Hamamı	Bağ kamaşı	2.586	259
Selahaddin Hamamı	Bağ kamaşı	2.252	225
Sultan Hamamı	Bağ kamaşı	155	15
Oyum Ağaç	Bağ kamaşı	101	10
Anbar Viranı	Bağ kamaşı	19.849	1.185
Salur	Bağ kamaşı	80	10
Arguncuk	Bağ kamaşı	152	20
Tatasun	Bağ kamaşı	160	16
Erkilat	Bağ kamaşı	180	18
Mancusun	Bağ kamaşı	62	6
<b>TOPLAM</b>		<b>58.816</b>	<b>4.430</b>

Tabloda da görüldüğü gibi, 14 birimden 58.816 bağ kamaşı temin edilmiş olup, bunun karşılığı olarak 4.430 akçe ödenmiştir<sup>36</sup>. Bağ kamaşının birim fiyatı 6, 8, 10 akçe arasında değişmektedir. Bağ kamaşı, 8 köy ile Tekir, Hunad, Sultan, Gürcü ve Selahaddin Hamamlarının gelirleri ile Yahyalu Cemaati'ne mensup kim-selerden alınmıştır<sup>37</sup>.

Kalenin tamiri için çeşitli köylerden kireç taşı temin edilmiştir. Kireç daha ziyade harç ve sıva yapımında kullanıldığı için önemli bir yapı malzemesidir. Bununla ilgili olarak tamir defterinde; "Tafsîl-i oldur ki, hisar meremmeti için kuradan gelen kireç taşını beyan eder." şeklinde bir kayıt vardır<sup>38</sup>. Kireç taşı alınan köylerin isimleri ile kireç taşının miktarı ve akçe olarak karşılıkları<sup>39</sup> aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

36. Bu miktar defterde 56.014 bağ kamaşına karşılık 4.515 akçe olarak gösterilmiştir. *Aynı defter*, s. 50.

37. *Aynı defter*, s. 46-50.

38. *Aynı defter*, s. 51-52.

39. *Aynı defter*, s. 51-62.

## KİREÇ TAŞI ALINAN YERLER

KÖYÜN ADI	CİNSİ	ADEDİ	KIYMETİ
Bürüngüz-ü Ulyâ	Kireç taşı	4.440	124
Barsama	Kireç taşı	100	40
Gesi	Kireç taşı	4.318	215
Bürüngüz-ü Süflâ	Kireç taşı	600	30
Üskübi	Kireç taşı	960	48
Vekse	Kireç taşı	1.580	79
Dekpani	Kireç taşı	1.440	86
Niziyye	Kireç taşı	2.844	142
Kumarlu	Kireç taşı	730	38
Cırgalan	Kireç taşı	1.900	95
Kara Öyük	Kireç taşı	1.200	60
Dimitre	Kireç taşı	1.665	83
Akin	Kireç taşı	498	24
Kızık	Kireç taşı	2.930	154
Yabani	Kireç taşı	490	24
Tatasun	Kireç taşı	1.500	75
Yorgat	Kireç taşı	400	20
Horsana	Kireç taşı	2.500	125
Mancusun	Kireç taşı	3.500	175
Salur	Kireç taşı	1.960	95
Hasan Alp	Kireç taşı	1.600	80
Yazır	Kireç taşı	800	40
Gülveri	Kireç taşı	360	18
Gökçe Hisar	Kireç taşı	1.300	65
Talas	Kireç taşı	100	5
Bâlâ Gesi	Kireç taşı	220	62
Alagöz	Kireç Taşı	600	30
<b>TOPLAM</b>		<b>40.535</b>	<b>2.032</b>

Burada da görüldüğü gibi, 27 yerleşim biriminden 40.535 adet kireç taşı alınarak karşılığı olarak 2.032 akçe ödenmiştir<sup>40</sup>. En fazla

40. Bu miktarlar defterde 49.605 adet kireç taşına karşılık 2.482 akçenin kaydedilmiştir. *Aynı defter*, s. 51-62.

kireç taşı alınan köyler ise; Büyük Bürüngüz, Cırgalan, Kızık, Horsana ve Mancusun köyleridir.

Kalenin tamirinde en önemli unsur olan malzeme yapı taşıdır. Yapı taşının alındığı köylerin isimleri yanında "kağrı, su sığırı" tabiri kullanılmıştır ki, buradan taşların camuslar tarafından çekilen kağrılarla kaleye getirildiği anlaşılmaktadır. Yapı taşı alınan köyler, kağrı olarak miktarı ve nakdî değerleri aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

### YAPI TAŞI ALINAN YERLER

KÖYÜN ADI	CİNSİ	ADEDİ	DEĞERİ
Keykubad	Yapı taşı	44	40
Meşhed İni	Yapı taşı	350	285
Arguncuk	Yapı taşı	451	310
Talas	Yapı taşı	40	-
Tevanasun	Yapı taşı	164	90
Germür	Yapı taşı	245	50
Venk	Yapı taşı	70	40
Molu	Yapı taşı	559	298
Yenice Köy	Yapı taşı	20	15
Erkilat	Yapı taşı	112	90
Anbar Viranı	Yapı taşı	4	4
Ebu İshak Mahallesi	Yapı taşı	284	248
Hovand Mahallesi	Yapı taşı	10	10
Alagöz	Yapı taşı	56	30
Cırgalan	Yapı taşı	180	104
Horsana	Yapı taşı	56	45
Kumarlı	Yapı taşı	96	70
Yorgat	Yapı taşı	36	30
Kara Öyük	Yapı taşı	14	7
Hasan Alp	Yapı taşı	18	12
Yazır	Yapı taşı	12	5
Akin	Yapı taşı	10	7
Kızık	Yapı taşı	49	40
Efkere	Yapı taşı	4	4

Ağarnas	Yapı taşı	80	80
Gergeme	Yapı taşı	20	4
Sarımsaklı	Yapı taşı	62	12
Yabani	Yapı taşı	8	8
<b>TOPLAM</b>		<b>3.054</b>	<b>1.938</b>

Tabloda da görüldüğü üzere 28 yerleşim biriminden temin edilen yapı taşına karşılık 1.938 akçe ödenmiştir. Yapı taşının en fazla alındığı köyler ise; Meşhed İni, Arguncuk, Germir, Tevanasun (Tavlusun), Molu, Cırgalan, Kumarlu ve Ağarnas köyleridir.

Kalenin tamirinde yine önemli bir yapı malzemesi olan kum ise, Debbağlar ve Ebû İshak Mahalleleri ile Meşhed-ini köyünden temin edilmiştir. 888 kağılık kum için 878 akçe ödenmiştir<sup>41</sup>.

Buna göre, kalenin tamirinde kullanılan malzemenin cinsi, miktarı, ve nakdi değeri şu şekildedir.

MALZEMENİN ADI	MİKTARI	NAKDİ DEĞERİ
Demir	203	2.583
Eğri	6.330 adet	-
Kömür	322	632
Diğer malzeme	-	2.365
Ağaç-tahta-mertek	5.282 adet	8.809
Gilamada	1.376 bağ	424
Kamış	58.816 adet	4.430
Kireç taşı	40.535 adet	2.032
Yapı taşı	3.054 kağı	1.938
Kum	888 kağı	878
<b>TOPLAM</b>		<b>24.131</b>

Bu malzemelerin alımı ile ilgili olarak defterde kaydedilen miktar ise 24.432 akçedir. Dolayısıyla tespit edilen miktar ile defterde kayıtlı olan miktar arasında 301 akçelik bir fark vardır.

Kalenin tamir işi ile ilgili olarak defterde belirtildiğine göre<sup>42</sup> 25 Zilhicce 912 / 8 Mayıs 1507'den 26 Safer 913 / 7 Temmuz 1507

41. Aynı defter, s. 69-70.

42. Aynı defter, s. 71-85.

tarihine kadar 61 günlük süre içerisinde kireç yakmakta çalışan işçi, kireç hanenin inşasında çalışan bennâ ve neccârın isimleri ile günlük aldıkları ücretler tek tek kaydedilmiştir. Bununla ilgili olarak defterde; "...Kireç yakmağa kireç hanede hizmet iden bannâyı ve neccârı ve ırgadı beyân ider. Berâ-i nesik ki zikr olunur." şeklinde bir kayıt vardır<sup>43</sup>.

Kireç hanede çalışan görevlilerin isimleri, nefer sayıları ve aldıkları ücretler şu şekildedir:

GÖREVLİ ADI	NEFER SAYISI	ÜCRETERİ	ÜCRET/KIŞI
Bennâ	158	1.376	8.7
Neccâr	63	504	8
Haddâd	56	464	8
Irgat	301	1.199	4
<b>TOPLAM</b>	<b>578</b>	<b>3.543</b>	

Burada da belirtildiği gibi 61 günlük süre içinde çalışan işçilere ve ustalara 3.543 akçe ödenmiştir. Bunlardan taş ustaları 8 ile 12 akçe arasında yevmiye almaktaydı. 8 akçeyi normal ustalar 12 akçeyi de çoğu defa ustabaşları ücret olarak tasarruf etmekteydi. Marangoz ve demircilere verilen ücret ise kişi başına 8 akçe iken vasıfsız işçilere verilen ortalama ücret 4 akçedir. 25 Zilhicce/8 Mayıs – 6 Muharrem /18 Mayıs tarihleri arasında tamir işinde çalışan usta ve işçi sayısı günlük olarak 10-15 arasında iken 18 Mayıs – 5 Haziran arasında 15-25 kişi, çalışmaktaydı. 6 Haziran günü 88 kişinin çalıştığı görülmektedir. Günlük olarak ise ortalama 6-7 taş ustası, 2-4 marangoz, 3-5 demirci ile 10-15 arasında işçi çalışmaktadır.

Kireç hanenin inşasının devam ettiği bir sırada 26 Muharrem 913 / 7 Haziran 1507 tarihinden itibaren kalenin tamiri işine başlandığı görülmektedir. Bununla ilgili olarak defterde "...Kal'a-i Kayseriyyenin meremmete muhtaç yerlerine binaya ibtidâ olunub hizmet iden bennâları ve neccârı ve haddâdı beyan ider..." şeklinde kaydedilmiştir.<sup>44</sup> Benzer bir kayıta defterin giriş kısmına konulan yerde vardır. Buna göre "Sûret-i defteri budur ki, Kayseriyye

43. Aynı defter, s. 71.

44. Aynı defter, s.85.

kal'asının meremmetine hidmet iden bennâyı beyân ider. Ber mûceb-i ki zikr olunur. Be marifet-i Ca'fer mi'mar ve bi kalem-i Süheyl kâtib tahrîren fi 26 Muharremü'l-haram ki sene selâse ve 'aşar ve tis'a mie" şeklinde zikredilmiştir<sup>45</sup>. İkinci kayıta sadece bennâ belirtilmesine rağmen neccâr, haddâd ve ırgadın da kaydedildiği görülmektedir.

Kalenin tamiri ile ilgili kayıtların birer haftalık aralarla tutulduğu görülmektedir. Buna göre 26 Muharrem 913/7 Haziran 1507'den 29 Rebiü'l-evvel 913 / 8 Ağustos 1507 tarihine kadar 62 günlük süre içerisinde tamir işinin tamamlandığı görülmektedir.

Tamir sırasında taş ustalarının sayısında büyük bir artış meydana gelmiş, öyle ki bazı zamanlarda usta sayısı 30-60 arasında değişmiştir. Bennâ kadar olmamakla beraber neccâr ve haddâd sayısında da önemli artışlar olmuştur. İrgat sayısı ise vasıflı ustalara göre düşüktür.

7 Haziran 8 Ağustos tarihleri arasında tamir işinde çalışan kimselerin sayısı ve aldıkları ücret şu şekildedir.

GÖREVLİ ADI	NEFER SAYISI	ÜCRETLERİ	ÜCRET/KİŞİ
Bennâ	423	19.036	45
Neccâr	165	5.436	33
Haddâd	71	1.863	26
Irgat	45	1.118	25
<b>TOPLAM</b>	<b>704</b>	<b>27.453</b>	

Tespit edilen bu rakamlara karşılık defterde 801 görevlinin 30.063 akçe tasarruf ettiği kaydedilmektedir. Ortalama olarak defterde belirtildiğine göre bennâ 42, 48 akçe, neccâr 40-48 akçe (bazılarında 24-26 akçe), haddâd 14-24-32 akçe arasında gündelik alırken bazı günlerde ırgatların 4 akçe bazen de 8, 10, 18, 22, 24, 27 akçe yevmiye aldıkları görülmektedir.

Buna göre kireç hanenin yapımında çalışanlar da dahil olmak üzere kale tamirinde çalışan usta ve işçilerin toplam sayısı şu şekildedir:

45. Aynı defter, s.3.



Bennâ	581
Neccâr	228
Haddâd	127
Irgat	346
<b>Toplam</b>	<b>1.282</b>

Görüldüğü üzere, 8 Mayıs 8 Ağustos tarihleri arasındaki 90 günlük süre içerisinde toplam olarak 1.282 kişi çalışmıştır. Daha önce belirtildiği gibi devlet merkezinden gönderilen 57.980 akçelik miktarın büyük bir kısmı tamir işinde çalışanlara verilmiştir. Bu tamir, XVI. yüzyıl başlarında kalede yapılan ilk ve en önemli tamirdir.

1553 yılında kalenin bazı surlarının yıkıldığı ve bunun üzerine şehir halkının buraların tamiri hususunda devlet ricaline müracaat ederek 1000 ırgat vermeyi teklif ettikleri görülmektedir<sup>46</sup>.

Bununla ilgili olarak halkın talebi neticesinde devlet merkezinden 1553 yılı başlarında iki ayrı hüküm gönderilmiştir. Mahiyet bakımından aynı olan bu hükümlerden ilki 14 Safer 960 / 30 Ocak 1553'te ikinci hüküm ise 28 Şubat 1553'te yani 1 ay sonra

46. Bununla ilgili olarak Ahkâm defterinde kaydedilen hüküm şu şekildedir: "Kayseriye sancağı beği Murad dâme 'izuhûya ve Kayseriye kadısına hüküm yazıla ki. sen ki kadısın. dergâh-ı mu'allâma arz gönderüb kal'a-i mezbûrenin suru bir nice yerde yıkılıb harâbe müşrif olub şehirlü tayifesi gelüb kal'a-i mezbûrenin ta'mir olunmasın rica ider ve şöyle ki, zikr olunan kal'anın meremmeti ferman olunursa biz kendü yanımızdan bin nefer ırgat verelim deydü takfir eylediklerinde kal'a-i mezbûrenin üzerine yarar mühimmat gönderildikde elli bin akçe ile ta'mir olunur deydü tahmin eylediklerin bildirmişsin. İmdî hizâne-i âmiremden yigirmi bin akçe ihrâç olunub dergâh-ı mu'allâm çavuşlarından fahrü'l-emâsil ve'l-akrân kulum ile irsâl olundu ve tahmin olunan akçeden ücret-i ırgad için beş bin akçesi işe varlub yigirmi beş bin akçe Konya mukata'asından havâle olunub Konya kadısı Mevlanâ Hacı Aliye hükm-i hümayûn gönderilmiştir. Bu yurdum ki, hükm-i hümayûnum vardıkda te'hir etmeyüb binaya müteallik maslahata şimdiden mübâşeret idüb bina vaktine mezkûr kal'anın ta'mirine mezbûr kulumla mübâşeret idüb kal'a-i mezkûreyi ta'mir ettirüb bin nefer ırgat şehirlü tayifesine getirdib kullandırıp ücretlerin şehirliye verirdesin ve irsâl olunan yigirmi bin akçeyi sarf ettirüb ve Konya kadısından dahi yigirmi beş bin akçeyi taleb idüb alub sarf ettirüb ve müfredâtla defter ettiresin. Kal'a tamir olub tamam oldukdan sonra müfredâtı defterden muhasebesin yazdırub imzalayub kapuma gönderesin ve yazub bildirsin... Sen ki dizdarsın bu babda taleb olunan hisar erenlerin virüb te'hir ettirmeyesin.", şeklinde iki ayrı hüküm yazılmıştır. BOA. KKT. 63, s. 80-81, 193.

gönderilmiştir. Bu hükümlerden de anlaşılacağı gibi, 1552 yılında Kayseri kalesinin surlarının bazıları yıkılıp tahrip olmuş ve şehir halkı kalenin bir an önce tamamlanması için kadı ve sancak beyine müracaat ederek bin kadar işçiyi kendileri vermek şartıyla kalenin tamir ettirilmesini teklif etmişlerdir. Devlet-vatandaş işbirliğinin tipik bir örneği neticesinde tamir işine başlanmıştır. Tamir işi için gerekli olan 50.000 akçenin yarısı hemen temin edilerek tamirata başlanmış, kalan 25.000 akçenin ise, Konya mukataasından sağlanması için Konya Kadısı'na ferman gönderilmiştir. Yapılan tamiratla ilgili bir muhasebe defterinin tutulması ve ayrıca tamir sırasında şayet gerekli olur ise kale görevlilerinin yardımı bulunmasının sağlanması için kale dizdarına emir gönderildiği anlaşılmaktadır. Fakat maalesef bu ikinci tamir ile ilgili tutulan defter tespit edilememiştir.

1507'de olduğu gibi 1553'te yapılan tamiratta da yaklaşık olarak 50.000 akçenin harcandığı düşünülecek olursa, kalenin iç ve dış surlarının esaslı bir şekilde tamir edildiği anlaşılır. Kayseri Kalesi'nin bu tamirlerden sonra uzun süre daha askerî bir merkez olarak hizmet ettiği sanılmaktadır. Çünkü yüzyıl içerisinde başka tamir kaydına rastlanmamıştır.

Sadece askeri bir garnizon olmasının yanı sıra Kayseri Kalesi'nin suçluların hapsedildiği<sup>47</sup> ve şehirdeki devlete ait kıymetli ve taşınabilir durumdaki eşyaların muhafaza edildiği bir birim olarak da görülmektedir.

Sonraki dönemlerde de kale, askerî ve stratejik önemini korumuştur. Günümüzde dış kalenin surları yıkılmış olmasına rağmen, iç sağlam bir şekilde ayakta durmaktadır. Yapılan son düzenleme ile turistik amacın yanında, kalenin içine yapılan ve mimari dokuya pek de uyum sağlamayan dükkan ve mağazalar ile ticari faaliyetin yapıldığı bir yer konumundadır.

47. "Kayseriye dizdarına hüküm ki; Küreğe konulmak için hapsedilmek üzere kendisine gönderilen ehl-i fesadı...", 5 Muharrem 993 / 7 Ocak 1585. *BOA. MD.53* 245/709; "Kayseri dizdarına hüküm. İstanbula ve Kıbrıs gemilerine küreğe gönderilmeleri emredilen mücrimlerden tutulanların Kayseriye kalesinde muhafazasını.", 20 R. Ahir 982 / 9 Ağustos 1574, *BOA. MD. 26* 142/370.

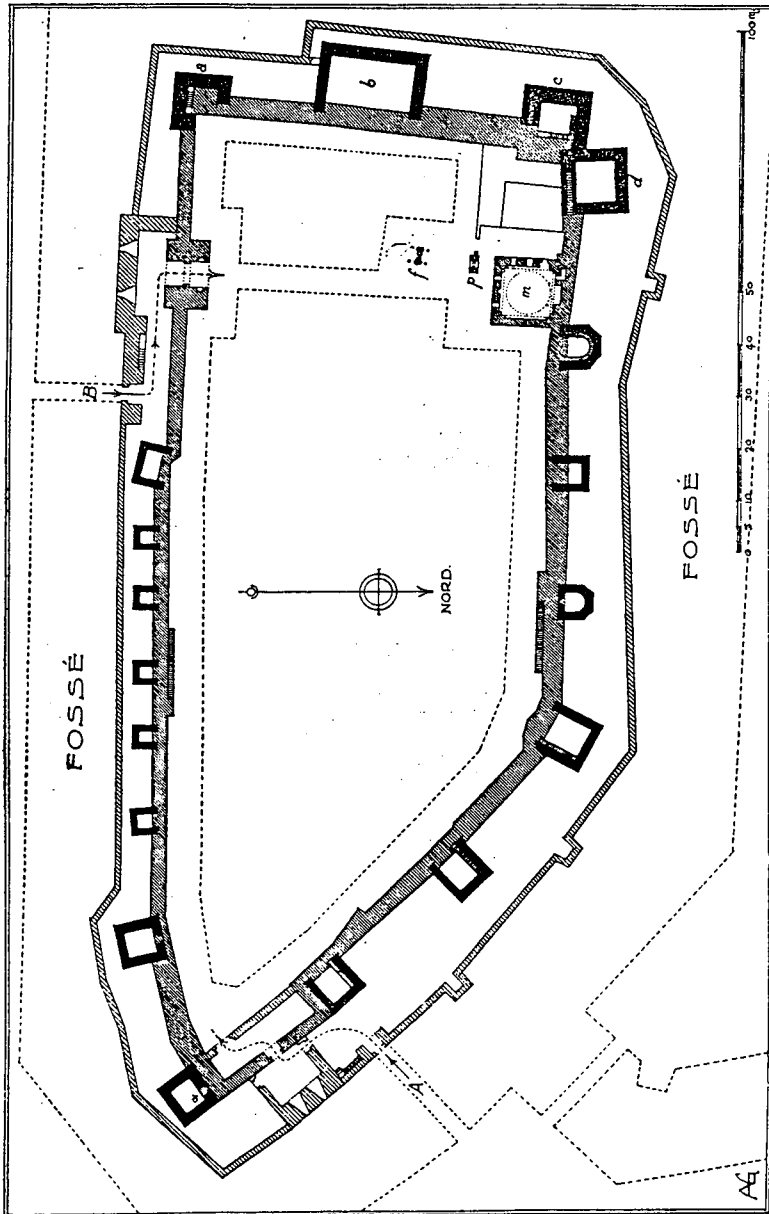
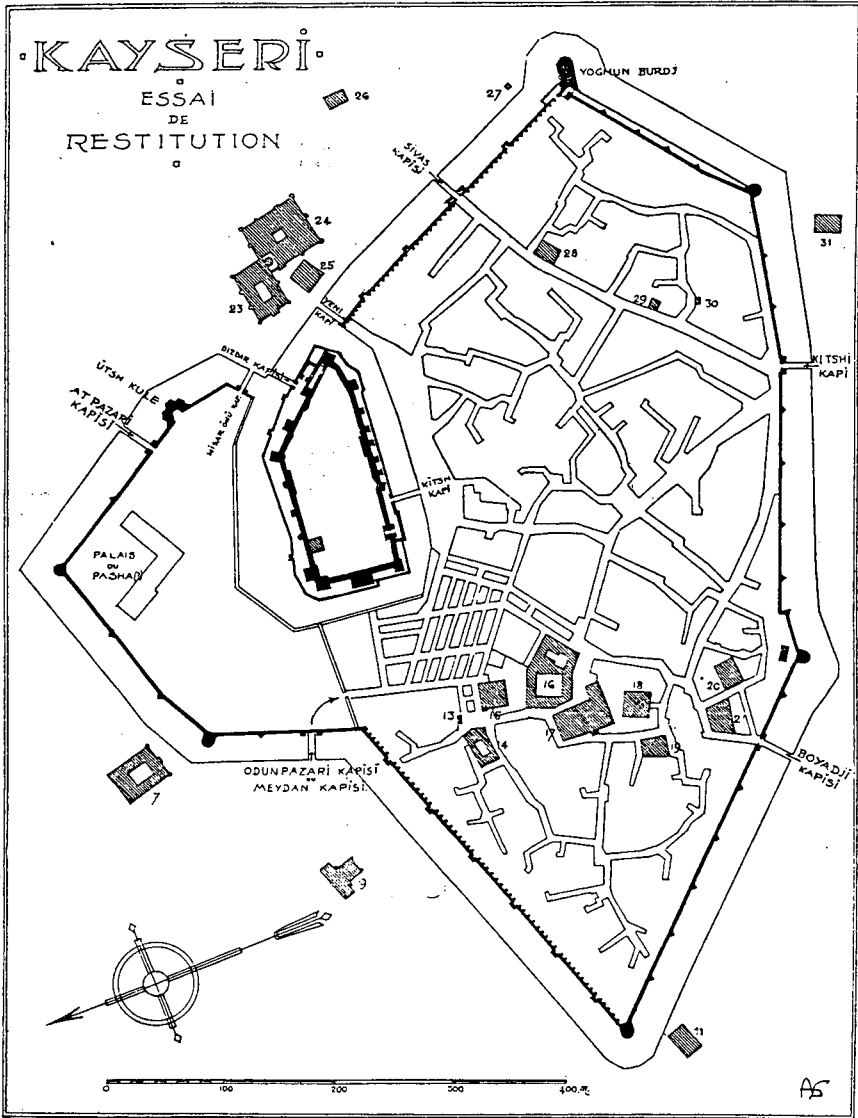
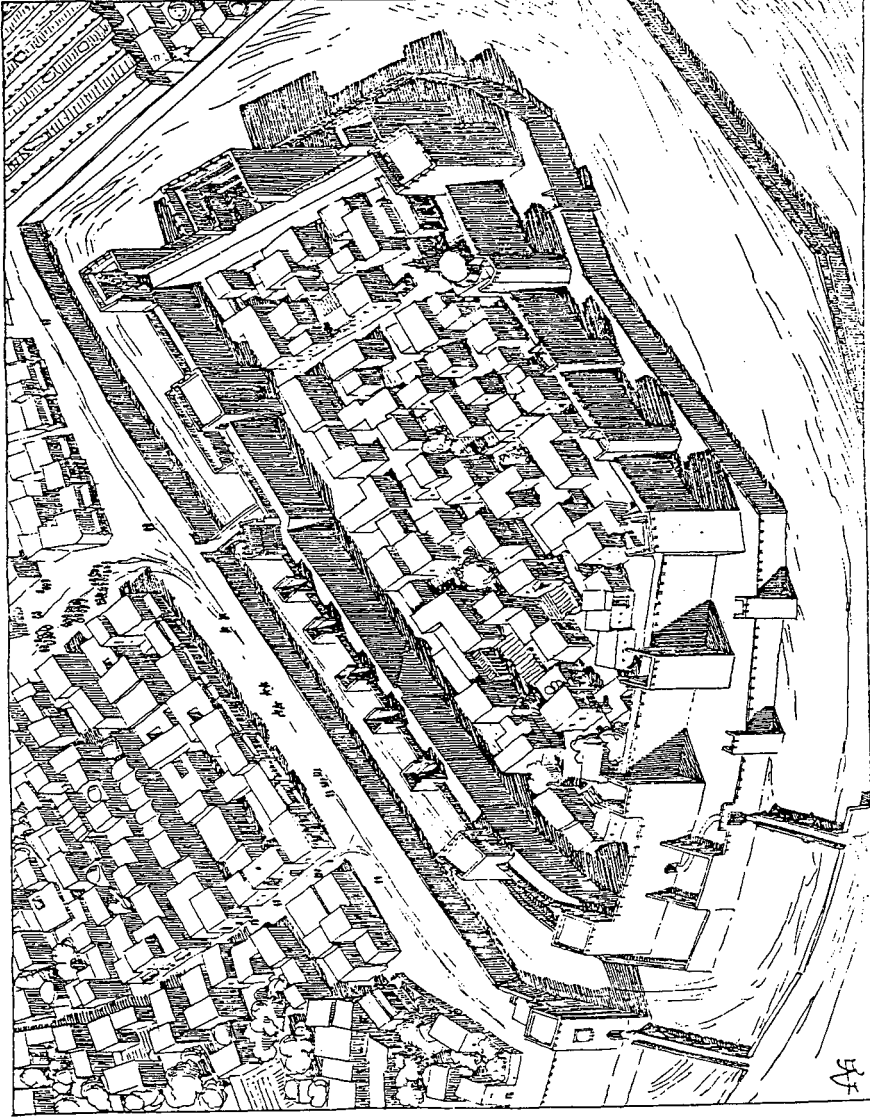


FIG. 10. — PLAN DU CHATEAU.

Albert Gabriel, Kayseri Türk Anıtları



Albert Gabriel, Kayseri Türk Anıtları



Albert Gabriel, Kayseri Türk Anıtları

Handwritten manuscript page with tables and text in Ottoman Turkish. The page is divided into several sections by horizontal lines.

**Top Section:** Contains a table with columns for names and numbers. The text is partially obscured by ink bleed-through from the reverse side.

**Middle Section:** Features a table with columns for names and numbers, including entries like "ابراهيم", "اسماعيل", "اسحاق", "يسوع", "محمد", "عيسى", "ابراهيم", "اسماعيل", "اسحاق", "يسوع", "محمد", "عيسى".

**Bottom Section:** Contains a table with columns for names and numbers, including entries like "ابراهيم", "اسماعيل", "اسحاق", "يسوع", "محمد", "عيسى".

**Textual Blocks:** Several lines of handwritten text are interspersed between the tables, providing context or commentary on the data. Some text is written in a different script, possibly indicating a specific dialect or religious text.



Handwritten manuscript page with two columns of text and several diagrams. The text is written in a cursive script, likely Ottoman Turkish, and includes various mathematical or scientific notations. The diagrams consist of lines, curves, and geometric shapes, possibly representing astronomical or mechanical concepts. The page is divided into sections by horizontal lines.